

Хүний эрхийн төрийн бус байгууллагуудын Форумын үйл ажиллагааны хүрээнд бэлтгэв.

**Оюу Толгойн Хяналт, Хүний эрх хөгжил төв, Хил хязгааргүй алхам,
Байгаль орчны төлөөх хуульчдын холбоо ТББ**

НҮБ-ЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ЭЭЛЖИТ ДҮГНЭЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ (UPR)

22-р хуралдаан

(4-5-р сар, 2015)

МОНГОЛ УЛС

МЭДЭЭЛЭЛ:

Уул уурхай-Байгаль орчин-Хүний эрх

Харилцах хаяг:

otwatch@gmail.com; chrd@mongolnet.mn; swb.ngo@gmail.com

ЖЕНЕВ, 2014 оны 9-р сар

Уул уурхай-Байгаль орчин- Хүний эрх

1. Уул уурхай-Байгаль орчин- Хүний эрх сэдэвт илтгэлийн Ажлын хэсэг (АХ) анхны 2010 оны 3-р сарын UPR-ын хэлэлцүүлэгт илтгэл бичиж хэлэлцүүлсэн билээ. Тэрхүү илтгэлд тусгагдсан асуудлууд НҮБ-ын Хүний Эрхийн Зөвлөл (ХЭЗ)-ийн 84.16, 84.106, 84.108, 84.109, 84.113, 84.118 тоот МУ-ын Засгийн газар хэрэгжүүлхээр хүлээж авсан зөвлөмжүүд гарахад нөлөөлсөн. Уламжлалт нүүдэлч амьжиргаагаа үргэлжлүүлэх аюулгүй орчныг нь уул уурхайн компаниуд хохироож байгаа тухай иргэдийн дуу хоолойг сонсож дээрх болон Засгийн газрын хүлээж аваагүй 86.1, 86.2, 86.3 тоот зөвлөмжүүдийг гаргасан Унгар, Иран, Малайз, Пакистан ба Словени улсуудад талархаж байгаагаа ТББ-ууд илэрхийлж байна.
2. Энэ удаагийн илтгэлд НҮБ-ын ХЭЗ-ийн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын ажлын төлөвлөгөөнд багтааж хэрэгжүүлээгүй асуудлуудыг дараах байдлаар тусгалаа: 1) нүүдэлч хүн ам уламжлалт бэлчээр ба усны нөөцөө алдахаас нь хамгаалах, алдсан хохирлыг нөхөх хэрэгслүүд байхгүй; 2) Хөгжлийн төслүүдээс Үндсэн хуулиар баталгаажсан иргэний газар эзэмх эрх зөрчигдөж байгаа нь¹; 3) Уул уурхай ба бусад салбаруудад хүний эрхийг хүндэтгэх, хариуцлага тооцох тогтолцоо бий болгох зөвлөмжүүдийг үл харгасан байдал үргэлжилсээр байна, болон 4) хүний эрхийг хамгаалагч, байгаль орчноо хамгаалах, эрхийнхээ төлөө тэмцэгчдийг шийтгэх, залхаах ажиллагаа үргэлжилсээр байна.
3. Илтгэлийг бэлтгэхдээ² 2014 оны 8-р сарын 22, 9-р сарын 4-ний өдрүүдэд болсон Хүний эрхийн ТББ-дын (цаашид ХЭ Форум гэх) хэлэлцүүлэг болон АХ-ийн уулзалтууд, цахим хэлбэрээр мэдээлэл, санал авах, төслөө хэлэлцүүлж бэлтгэсэн материалд тулгуурлан илтгэл бичиг боловсруулсан болно. Эдийн засаг_нийгэм, соёлын эрхийн тухай Олон улсын пакт болон бусад конвенциудын хэрэгжилтийн тухай Засгийн газрын тайлангууд, донор болон олон улсын ТББ-дын тайлангууд, ХЭЗ-ийн Бизнес ба Хүний эрх Ажлын хэсгээс хамгийн сүүд гарсан МУ дахь Уул уурхай ба Хүний эрх (2013) илтгэлийн зөвлөмжүүдийг судалж, иргээд байгууллагуудаас мэдээлэл ба санал өгөх боломж нээлттэй байлган ажиллаж ирсэн.
4. UPR-ын зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх явцын нааштай талууд: 2014 оны 4-р сарын UPR-ын Зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тухай дунд хугацааны тайланд УИХ-аас (парламент) байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийн менежементийг чангатгах, “бохирдуулагч төлөх” зарчмыг эрх зүйн орчинд суулгах зорилго бүхий хуулиуд

¹ АХБ-ны судалгаагаар Гэр хорооллын оршин суугчдын бараг 50% нь 2000 оноос хойш нүүж ирсэн. Гэр хорооллын ядуу өрхүүд, УБ-ын орон гэргүйчүүдийн дийлэнх нь уугуул нутагтаа бэлчээр ашиглах боломжоо алдсанаас малгүй болж амьжиргаагаа алдсан малчид байдаг; <http://www.adb.org/projects/45007-001/main>

² ХЭ Форумын хүрээнд АХ нь UPR-ын зөвлөмжүүдийн хэрэгжилт, өмнөх илтгэлд тусгагдсан бусад асуудлуудаар Засгийн газартай дараах хоёр сувагаар харилцаж ирсэн: 1) UPR-ын зөвлөлдөх явцын хүрээнд ЗГ-ын холбогдох талуудтай хийгдсэн уулзалтууд; 2) ТББ тус бүрийн өөрийн үйл ажиллагааны үр дүнд бий болсон харилцааг ашигласан болно.

баталсан гэжээ. Хэдийгээр нааштай боловч эрдгээр хуулиудыг тодорхой бус, өөр хоорондоо зөрчилдсөн өмнө хуулийн очрин оршиж байсан дутагдлуудыг арилгаагүй гэж үнэлснээс гадна хууль хэрэгжүүлэх, сахиулах механизмууд сууж өгөөгүй уламжлал хэвээр байна гэжээ. Үүний зэрэгцээ, гэм хоргүй нэртэй боловч хуулийн үзэл санааг өөрчлөн доройтуулсан журам дүрэм гаргаж хэрэглэдэг арга барил 2012 оноос хойш улам газар их авч байна.

UPR-ын 84.16, 84.105, 84.106, 84.108, 84.109, 84.113, 84.118 зөвлөмжүүдийн хэрэгжилт:

84.106 Иргэдийнхээ эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах чиглэлээр зохистой арга хэмжээ үргэлжлүүлэн авах; 84.108 Хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, сайжруулахад чиглэсэн үйл ажиллагаагаа эрчимжүүлэх, түүний дотор холбогдох хууль тогтоомжийг сайжруулах, хүрээлэн буй орчны бохирдол, доройртлын нөлөөллийн талаарх мэдлэг, боловсрол, шаардлагатай мэдээллээр хангах зэргийг оролцуулах;

5. 2014 оны 4-р сарын UPR-ын Зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх ЗГ-ын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тухай дунд хугацааны тайланд уул уурхай хэрэгжиж буй бүс нутагт эрүүл аюулгүй орчин бүрдүүлэх талаар авсан арга хэмжээний тухай үг алга. 2008 оны тайланд³ дурдагдсан өмнөх хуультай зөрчилдсөн заалтаар хууль эрх зүйн орчинд цоорхой бий болгодог аргуудын нэг жишээ нь 2014 оны 1-р сард баталсан Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль юм. 2012 оны Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ (БОНУ)-ний тухай хуультай зөрчилдөж шинэ хуулинд хайгуулийн ажлын шатанд зөвхөн Байгаль хамгаалах төлөвлөгөөг орон нутгийн холбогдох албанд гаргаж өгсөн байхаар заажээ. Ашиглалтын шатанд шилжихдээ БОНУ-г хэрхэн хийх тухай заалт хуулинд тусгаагүй юм. Үүний зэрэгцээ, түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг олборлох зөвшөөрлийг орон нутаг олгохоор эрх мэдэл шилжүүлсэн нь олборлох ажиллагаанаас хүн ам ба багйлаь орчинд нөлөөлөх байдлыг үнэлэх техникийн чадавх бүрдээгүй газар шилжүүлнээрээ аюултай.
6. Мөн ЗГ-ын #111 тоот тогтоолд Ухаа худаг-Цагаан хадны хооронд тавигдах төмөр замын ажлыг 2 сард багтаан гүйцэтгэхээр заасан нь Өмнөговь аймагт түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлох шуурга дэгдэв⁴. Энэ аймгийн малчид угаас Оюу Толгой, Таван Толгой гэх аварга том уурхайнуудын нөлөөлөлд ихээхэн өртсөн байдаг. Бэлчээрийг төмөр замын трасс, түр зам харгүй гаргаж таслахын зэрэгцээ олон арван компани БОНУ, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ хийгүй бэлчээр, голын сайраас олборлолт эхэлсэн. БОНУ, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ хийхгүй гэдэг нь нүүлгэн шилжүүлэлт, нөхөн олговор, амьжиргааг нөхөн сэргээх хөтөлбөр байхгүй гэсэн үг. МУ-ын Засгийн газар уул уурхай хэрэгжиж буй бүс нутгийн хүн амыг уламжлалт байгалийн нөөц ашиглах боломж, түүний дотор ундны цэвэр усаар хангагдах хүний эрхийг хамгаалах шаардлага тавьдаггүй.

³Байгаль орчны хуулиудын үнэлгээ Тайлан Иан Ханнам, 2008, хуудас 36

⁴ Энэ хувийн уурхайгаас зах зээл рүү хүргэх зам нь Ханбогд, Цогтцэций, Баян-Овоо сумдын нутгаар дайрч Цагаан хад хүрнэ.

7. 2013 оны 9-р сард Гол усны эх, ойн сан бүхий газар ашигт малтмал хайх, олборлохыг хориглох тухай хууль (урт нэртэй гэж нэрлэдэг)-ийг хэрэгжүүлэх журамд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл өргөн барьсан. Энэ төсөл хуулийг хэрэгжүүлэхийн оронд харин хэрэгжилтийг түдгэлзүүлэх, усны эх газар олборлох А лицензиудыг сэргээх зорилготой бөгөөд энэ нь МУ-ын Мянганы хөгжлийн Зорилт (МХЗ) 7-ийн 15: “Усны бүвшин бууралтаас хамгаалах зорилгоор гол горхины эх авах газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх” тухай амлалттай зөрчилдөж байна.
8. Хэдийгээр МГННХ-ний Ц. Мөнхбаяр тэргүүтэй тэмцэгчдийн үйлдэл хуулийн төслийг УИХ-аар батлах явцыг зогсоосон ч БОНХЯ⁵ энэ хооронд 2009 оноос хойш орон нутгийн захиргаа, иргэдтэй хамтран тогтоосон усны эх хамгаалах бүсийг лицензийн садастрын мэдээлэл засах хэлбэрээр өөрчлөөд эхэлсэн байна. БОНХЯ нь батлаагдаагүй байгаа аргачлалыг хэрэгжүүлж байна гэж үзэж болно⁶. Шинэ журам ба аргачлалыг хэрэгжүүлэхэд усны эх хамгаалах бүсийг тогтоох ажлаас ТББ-ууд, орон нутгийн оролцоог хассан байна. Нутгийн бүлгүүдийг нутгийн газар ашиглалт, ус хамгаалалтын талаар шийдвэр гаргах явцаас хасч байгаа энэ хандлага нь Аархусын конвенцид нэгдэх амлалтаа энэ Засгийн газар хойш тавьсны илрэл болно.

Зөвлөмж: 1. НҮБ-ын байгаль орчны конвенциудаар болон МХЗ-аар хүлээсэн бүх үүрэг, түүний дотор МХЗ 7-ийн 14б хэрэгжүүлэх. 2. Байгаль орчны болон ашигт малтмалын салбарыг зохицуулах хуулиудын цоорхойг арилгах.

86.3 86.3 Үндсэн хуулиар баталгаажсан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн тохиолдолд Үндсэн хуулийн цэц хүлээн авч, шийдвэрлэдэг болох. Газар, хүрээлэн буй орчны эрх, ундны цэвэр усаар хангагдах эрх нь зөрчигдсөн асуудлаар нутгийн уугуул иргэд, малчид эрхээ шийдвэрлүүлдэг болох.

9. Дээрх зөвлөмжийг Засгийн газар хүлээж аваагүй боловч судалж үзэхийг амласан. Гэтэл, өнөөгийн хөгжлийн үйл явц Үндсэн хуулиар баталгаажсан газрын эрхийг зөрчиж байгаа нь санаа зовинуулж байна. Газар албадан чөлөөлөх хуулийн төслийн 2013 УИХ хэлэлцээд буцаасан. Энэ төслийг ИНБ-ууд шүүмлэхдээ: бэлэн мөнгөний нөхөн олговор, амьжиргааг нөхөн сэргээх хөтөлбөр байхгүй, журмыг нь нээлттэй хэлэлцүүлэгүй албандан чөлөөх, хүч хэрэглэн газар чөлөөлөх үйлдлийг хуульчилсан болон хараат бус хяналтыг хангах заалтгүй дутагдлуудыг хамгийн ноцтой гэж шүүмжилсэн. Төслийг “газар авах”⁷ тухай гэж нэрийг нь өөрчлөөд өргөн барьсан байгаа бөгөөд УИХ-ын шийдвэр хүлээгдэж байгаа. Гэтэл, энэ хооронд, Улаанбаатар хотын Захирагчийн журмаар иргэдийг нүүлгэн шилжүүлэх, газар авах ажиллагааг эхлүүлчихсэн. Ингэхдээ зохистой нөхөн олговор өгөхгүй, ятгахын бүхий л арга хэлбэрийг ашиглан газар чөлөөлж орон сууц, дэд бүтцийн барилгын ажил эхлүүээд байна. Энд

⁵ Байгаль орчин ногоон хөгжлийн яам

⁶ УИХ аргачлал ба журмын төсөл хэлэлцэх ажлын хэсэг байгуулсан. УИХ-ын эрх үүрэгт салбарын журам, аргачлал гаргах, батлах практик байгаагүй.

⁷ 46469-001: Албадан нүүлгэх төлөвлөгөө боловсруулах журам ба чадавх бэхжүүлэх төсөл
<http://www.adb.org/projects/46469-001/details>

хэрэглэж байгаа зарчмууд нь: зах зээлийн үнэ баримтлахын оронд 2003 онд засгаас тогтоосон үнээр газрыг үнэлэх, хэлцлийн зөвлөл болон үнэлгээний компанийг засгаас тоохон томилох, иргэдтэй “зөвлөлдөх” явц нь санал болгож буй сонголтыг мэдээлэх зорилготой, нутгийнхны саналыг асуухгүй, хүлээж авахгүй хэрэгжиж байна. Хууль батлагдаагүй, иргэний газрын эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдээгүй байна. Үүний зэрэгцээ, компаниуд хуулийн төсөлд хүч хэрэглэн газар чөлөөлөх заалтаар айлган сүрдүүлж байгаа тухай иргэд мэдээлж байна. Энэ хуулиар Гэр хорооллын оршин суугчид, түүний дээр 1950-иад онуудын үеийн орон сууцанд амьдрагч иргэдийг тооцвол нийт хүн амын 50% хувь энэ хуульгүй ажиллагаанд өртөх магадлалтай⁸.

10. Засгийн газрын газар олгоглыг сайжруулах зорилгоор цахим хэлбэрээр өргөдөл хүлээж авч байгаа тухай сурталчигааг хоёр томоохон дутагдалтай гэж шүүмжилж байна: 1) цахимаар өргөдлөө гаргахаад шаардагдах компьютер тоног төхөөрөмж болон хурдтай интернет холболт байхгүй⁹ хүн амын дийлэнх олонх хэсэгт байхгүй; and 2) олгож байгаа газар нь дэд бүтэц, нийгмийн үйлчилгээнээс хол, хад чулуу ихтэй орон сууц барих эсвэл гэр бүлийн өөр хэрэгцээнд ашиглах боломж муутай байна.

Зөвлөмж: 1) Үндсэн хуулиар баталгаажсан үндсэн эрх болох газар эзэмших, амьжиргаа залгуулах өмч хөрөнгөтэй, бэлчээртэй байх эрхүүдийг хот хөдөөд нэгэн адил хамгаалах хууль батлах. 2) Үндсэн хуулийн цэцийг шинэчилж иргэдийн үндсэн эрх зөрчигдсөн тохиолдолд сэргээн эдлүүлэх гомдлыг хүлээн авч шийвэрлэдэг болгох. 3) НҮБ-ын Бизнес ба Хүний Эрх Удирдах Зарчмуудыг хэрэгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх.

84.109. Дэлхийн дулаарал, цаг уурын өөрчлөлт, хүний сөрөг хүчин зүйл, эрүүл ахуйн тогтолцооны асуудлаас үүдэлтэй бэрхшээлийг даван туулах үндэсний хөтөлбөр батлах зэрэг шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

11. Монгол улс газар зүйн байршласаа хамааралтай дэлхий дулааралд илүү өртөж, дэлхийн дунджаас 3 дахин өндөр 2.14°C хэмийн дуулаарал, жилд 4 км хурдацтай нүүх цөлжилттэй байна. Энэ нөхцөл нь том уурхай, эрдэс баялгийг боловсруулах зорилгоор усыг урагш татах далан сувшуудтай хавсран экологи болон дууларлын явцад засаршгүй нөлөө үзүүлж болзошгүй байна. Гэтэл Засгийн газар хамгаалалттай бүсүүдэд, эргэж засаршгүй нөлөөлөл үдэх эсээг газруудад ус хэрэглэх, дэд бүтэц байгуулах шахалтад бууж өгөөд байна.

12. Засгийн газарь Дэлхийн банкны техникийн туслалцатайгаар Уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих¹⁰ төслийн хүрээнд томоохон хэмжээний усан байгууламж байгуулах хэрэгжүүлж байна. Эдгээр төслүүд нь Монгол улсын усны нөөцөд сөрөг нөлөө үзүүлээд зогсохгүй Орос ба Хятад улсуудад орших НҮБ-ын хамгаалалтад авагдсан газруудад

⁸ Сүүлчийн тооллогоор хүн амын 60% гаран хувь УБ-т ршин суудаг. УБ хотын оршин суугчдын 60% Гэр хороололд амьдардаг, үлдсэн хэсгийн хагас нь 1950-иад оны нуурах төлөвлөлтөд орсон орон сууцанд амьдардаг.

⁹ 2012-2013 онуудад Засгийн газар залуу үеийг донтох асуудлаас хамгаалах, цэгцлэх нэрээр дийлэнх нитернет кофег хаасан.

¹⁰ Уул уурхайн дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл, <http://www.worldbank.org/projects/P118109/mn-mining-infrastructure-investment-supp?lang=en>

нөлөөлж болзошгүй байна. Дэлхийн өв сангийн Хорооны Доха (2014) -д хуралдсан 38-р хурлаас¹¹ уул уурхайг дэмжих зорилготой Шүрэн болон ус шилжүүлэх Орхон-Говь төслүүдийн асуудлаар хэлэлцэж, санал зөвлөмж гаргасан.

Зөвлөмж: 1) Дэлхийн өв сангийн Хорооны WHC-14/38, COM/16, хуудас 130, 7В 76 зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх; 2) Зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхдээ Олон улсын байгаль хамгаалах холбооны Дэлхийн өв сангийн Байгалийн үнэлгээний удмрдамжийг хэрэгжүүлэх техникийн туслалцаа хүсэх.

84.113. Нутгийн уугуул, омгийн бүлгүүдэд зориулсан цөөнхийн хамгаалалтыг бий болгох;

13. ХЭ Форумын ажлын хэсэг нь 2010 онд илтгэсэн байдлыг үг бүрчлэн давтах гэж байгаадаа харамсаж байна. Үүнд “Уламлалаар эзшиж ирсэн нүүдэлчдийн бэлчээрийн эрхийн зохицуулалтыг хуулиар хүлээн зөвшөөрөөгүй. Үндэсний хууль тогтоомжид нүүдэлч малчдын өвөг дээдсээсээ өвлөн авч эзэмшиж бэлчээр, хадлан, усны нөөц ашиглах эрхийг хамгаалдаггүй, тэдний өвөлжсөөг голомтын өмч гэж хүлээн зөвшөөрдөггүй. Эдгээр өмчийн үнэлгээний аргачлал байхгүй, нийтийн хэрэгцээнд авах эсвэл ашигт малтмал олборлохдоо зохистой хөндөггүй”. Засгийн газар энэ талаар ямар нэгэн ахицтай арга хэмжээ аваагүй байна.

14. Хүний эрхийн Зөвлөл (ХЭЗ)-ийн Ажлын хэсгийн МУ дахь Уул уурхайн ба Хүний эрх¹² сэдэвт хамгийн сүүлчийн илтгэлийг орчуулж холбогдох талуудад хүргээгүй байна. 2013-2014 онд ХЭ Форумын гишүүд UPR-ын зөвлөмжүүдийн хэрэгжилтийн асуудлаар яамдуудтай уулзахап энэ илтгэлийн тухай мэдэх ганц байсангүй. Төрийн түшмэд, хууль тогтоогчид, улс төрийн намын удирдлагууд, сайд нартай уулзахад бизнесийн салбарын компаниуд хүний эрхийг хүндэтгэх, зөрчсөн бол сэргээн эдлүүлэх үүрэг, тэр үүргийг хэрэгжүүлэхэд нь засгийн газар, төр ямар норм стандарт тогтоох үүрэгтэй талаар тун бүрхэг ойлголттой ажилладаг нь илэрхий байлаа.

15. Уул уурхай болон барилгын салбар нь МАА, газар тариалан болон жуулчлалын салбарын хэрэгцээний газар хамгийн их сөрөг нөлөө учруулж байна. Малчин өрхүүд хүн амын 25%-ийг төлөөлөх бөгөөд хөнгөн үйлдвэрийн бүх түүхий эдийг үйлдвэрлэдэг. Нүүдэлч ахуй соёл, онгон байгаль нь жуулчлалын салбарын гол хөрөнгө нь юм. Энэ нүүдэлч хүн ам авилгад автсан засаг төр, корпорациудын эсрэг газраа хамгаалах боломжгүй болж байна.

16. ОУИТБС-ын шаардлагад Монгол улсын нийцдэг гэдэг. Гэтэл төлсөн ба авсан хэмжээг тайлагнахад гарч буй зөрүүг итгэл төрүүлэхүйц байдлаар тулгаж тайлагнахгүй¹³ байна. ОУИТБС-ын тайлангаас үзэхэд төр засгийн шийдвэр гаргах дээд байгууллагууд түүний дотор Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, МХЕГ уул уурхайн компаниас “хандив” авсан байна. Авилгын хэрэгт шалгагдаж байгаа Ашигт малтмалын газрын даргыг мөрдөн шалгаж байгаа (2013), Цөмийн энергийн газрын дарга асан шоронд нас барьсан нь (2014) төрийн хорионд айбгаа

¹¹ Дэлхийн өв сангийн хороо, WHC-14/38, COM/16, page 130, 7B 76.

¹² <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/126/21/PDF/G1312621.pdf?OpenElement>

¹³ Монгол улс нь 2006 оноос ОУИТБС-д нэгдэн сайн хэрэгжүүлэгч орон болсон ч тайлангаар гарсан 25 тэр бумаас 360 сая төгрөгийн зөрүүний ул мөрөөр арга хэмжээ авч хариуцлага тооцдоггүй, энэ салбар авлигаас ангижирч чадахгүй байна.

гэрч, хохрогч ба сэжигтний аюулгүй байдал хамгаалагдаагүй байгааг илрэл болж байна. Мөн улсын нийтийн гэх төрийн албаны засаглал ба хариуцлагыг бэхжүүлэх, МХЗ-ын 9 зорилт болгон авсан “авилгалыг үл тэвчих” зорилтын хэрэгжилтэд бэрхшээл тулгарч байгааг илрэл байна.

Зөвлөмж: 1) НҮБ-ын Дотоодын дүрвэгсдийн асуудал эрхэлсэн Тусгай илтгэгчийг урьж а) бэлчээрээс хараат нүүдэлч хүн амын уламжлалт байгалийн нөөц ашиглах эрхийг хамгаалах хуулийн зохицуулалт эрэлхийлэх; б) нүүдэлч ахуй соёлоо хадгалан үлдэх боломжийг хангасан малчдын амьжиргааг нөхөн сэргээх хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх.

ЖИШЭЭ: Эмнэлэг, цэцэрлэгийн эрхлэгч, багийн засаг дарга, хориооны захирал нарын Говь-Алтай аймгийн Цээл сумын 4 иргэнийг БОНХЯ-ны яамны ажлын хэсэгт уурхайн нөлөөллийн талаар мэдээлэл хийсийг “зохион байгуулалттай, бүлэглэсэн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн” гэсэн хэргээр Алтайн хүдэр ХХК шүүхэд татжээ. Энэ нь цагдаа, шүүх эрхээ хамгаалах гэж дугарсан нутгийн иргэдийг сүрдүүлэн дарамталж байгаа олон зуун хэргүүдийн нэгэн жишээ.

5 сарын хушацаанд шалгуулж 4-8 байцаагдаж 2013 оны 5-р сард аймгийн хянаотын прокурор хэрэгсэхгүй болсон. Гэтэл компани нөгөө л прокуророороо ашиглан Нийслэлийн шүүхэд эрүүгийн хэрэг үүсгэжээ. Дахиад олон сар УБ хотод ирж мөрдөн шалгуулж, байцаагдаж зөвсн эцэст 2014 хэргийг бүрэн хэрэгсэхгүй болгосон байна. Цээлээс аймгийн төв хооронд 400 зм аялна, УБ хүртэл 1,300 км зам туулна. Дээр нь сэжигтэн гэмт хэрэг үйлдээгүйгээ нотлох үүрэгтэй. Цээл суманд шүүх, нотариат, хуулийн зөвлөлгөө авах боломж байхгүй. Хөдөөд хүний эрхийг хамгаалагчид шүүхийн болон шүүхийн бус маргаан шийдвэрлэх үйлчилгээ авах боломжгүй. СЕЕ Ванкватч (н улсын сүлжээ), SOMO (Нидерланд), Оюу Толгойн Хяналт ТББ, Байгаль орчны төлөөх хуульчдийн нийгэмлэг ТББ-дын хамтарсан баримтжуулалтын аялдын тайлан 2014 оны 10-р сард гарна.

84.16. Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахад нэн шаардлагатай хуулиудыг батлах, тухайлбал, гэрч, хохирогчийг хамгаалах, хүний эрхийн хамгаалагчдыг хамгаалах...

17. Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх тухай НҮБ-ын зөвлөмж олон баримт бичиг, түүний дотор UPR-ын зөвлөмжүүд болон хамгийн сүүлд ХЭЗ-ийн Ажлын хэсгээс гаргасан зөвлөмжид багтсан ч төрийн түшмэдийн анхааралд хүрэхгүй хэвээр байна. Хүний эрхийн төлөө тэмцэгч гэж хэн бэ? Юу хийдэг вэ? гэдгийг мэдэхгүй, олон нийтийн хэлэцүүлэг хийж ярилцах улс төрийн зориг байхгүй байна. 2012 онд ТББ-дын хамтарсан баримтжуулалт¹⁴ хийгдэж гол зөрчлүүдийн дотор айлган сүрдүүлэлт, шүүх цагаагийн дарамтлал, нэр хүндийг гутаах зорилготой кампанит ажиллагаа явуулж байгааг нотолсон. Хамгийн том дутагдлыг тэд үйл ажиллагаа явуулах эерэг эрх зүйн орчин байхгүйг онцолжээ. Гэтэл, дөнгөж 2014 онд Гол нууруудын хөдөлгөөнийхний зэвсэг барихад хүрсэн нь олон нийтийн дунд маргаантай асуудал болсноос хойш ХЭҮК хүний эрхийг хамгаалагчдын нөхцөл байдлыг судалж жилийнхээ тайланд оруулхаар шийдсэн байна.

¹⁴ Mongolia: Уул уурхайн чиглэлээр ажиллаж буй хүний эрхийг хамгаалагчдын байдал. <http://www.forum-asia.org/?p=15662>

ЖИШЭЭ: Уул усаа уурхайн сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах тэмцлийг манлайлсан Онги голын нутгийн малчин Цэцгээгийн Мөнхбар олон улсын Байгаль орчны Голдманы шагнал(Goldman Environmental Prize) http://www.goldmanprize.org/search/node/Munkhbayar_2007_онд_хуртэв. 2009 онд тэд гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бус, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай (Урт нэртэй хууль)-ийг батлуулсан. Засгийн газар олигтой хэрэгжүүлэхгүй тул МГННХ-хөн шүүхэд өгч 2012 онд хуулийг хэрэгжүүлэхийг даалгасан Дээд шүүхийн шийдвэр гаргуулсан. 2013 онд хуулийг хэрэгжүүлэхийг түдгэлзүүлсэн нэмэлт өөрчлөлт өргөн баримдсан. Нийт 11 жил үргэлжилсэн амьдрах орчноо бохирдлоос хамгаалсан урт түүхийн товч танилцуулга энэ.

2013 оны 9-р сарын 16-нд УИХ-аар нэмэлт өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийн хэлэлцэх гэж байхад хуулиар зөвшөөрөгдсөн бүх арга хэлбэр, түүний дотор Дээд шүүхийн шийдвэр гаргуулж тэмцсэн Ц. Мөнхбаяр нарын баг төрийн ордны хашаанд буу барьж орсон. Тэд буун дуу гаргаж УИХ-ыг хууль хэлэлцхийг зогсоохыг шаардсан гэдэг. Тэдэнд “зохион байгуулалттай, бүлэглэсэн зандалчлах зорилготой онц хүнд гэмт хэрэг” гэсэн зүйл ангиллар 22 жилийн ял өгсөн. 2014 оны 4-р сард давж заалдах шатны шүүх ялыг 7 жил болгон хянасан. Шүүхийн өмнөх болон шүүхээр хэрэг шийдвэрлэх бүх шатанд эдлүүлвэл зохих эрхүүдийг эдэлж чадаагүйгээс гадна, Засгийн газар нэр төрийг нь гутаах олон нийтийн кампанит ажил зохион байгуула, өндөр хэмжээнд мэдэглүүд хийх зэргээр шүүхийн хараат бус ажиллагаанд нөлөөлсөн.

18. Засгийн газар иргэддээ, ялангуяа уул уурхайн бүсэд амьдрах нүүдэлч малчдад шүүхийн болон шүүхийн бус гомдол барагдуулах боломж, хэрэгсэл бүрдүүлж өгөөгүй байна. Компанийн нийгмийн хариуцлагын хүрээнд үйлчлүүлэгч, хохирогчийн эрхийг сэргээх хувийн хэвшлийн соёл тогтоогүй тул шүүхээс гадуур гомдол барагдуулах механизм байдаггүй. “Санал & гомдлын хайрцаг” гэдэг социализмын үеэс байсан хайрцаг нь 99 хувь тохиолдолд хүртээмжгүй, гомдол авсан ч хариу мэдэгддэггүй, гомдлыг барагдуулдаггүй бөгөөд гомдол гаргагчийг залхаах бүхий л арга хэлбэрийг хэрэглэдэг. Шүүхийн хүрээнд эвлэрлийг зуучлах үйлчилгээ эхлэлийн шатанд явж байгаа. Харамсалтай нь шүүхүүд хөдөөгийн иргэд болон хүний эрхийг хамгаалагчдад хүртээмжтэй биш. Монгол улсын эрх ашгийн эсрэг ажилласан гэх хэргээр албадан гаргасан хүмүүс гомдлоо барагдуулах, эрхээ сэргээлгэх боломж бүр байхгүй.

ЖИШЭЭ: Евгений Симонов, Хил хязгааргүй гол мөрөн сүлжээ (ХХГМ)-ний олон улсын зохицуулагчийг 2014 оны 8-р сарын 12-нд буцаж гарахад нь хил дээр “албадан гаргасан” тамга дарсан. Энэ нь Дэлхийн банкны Уул уурхайн дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төслөөсусыг урагш татах төслийн тухай мэдээлэл авах гэж хөөцөлдсөнтэй холбоотой.

ХХГМ сүлжээ нь ОХУ-д 30 гаран, Монгол ба Хятадад 5-6 гишүүн ТББ-тай хөгжлийн төслүүдээс хил дамнасан гол мөрний сав газар болон хүн амд учрах сөрөг нөлөөллийг хянах зорилготой. Е. Симоновыг яг албадан гаргах гэдэг утга, мөн журмын дагуу гаргаагүй. “2024 он хүртэл орохыг хориглон албадан гаргав” гэсэн тамгыг Монголд ажиллаж дуусаад буцаж явахад Замын-Үүд дээр пасдортод нь дараад юу ч хэлэлгүй явуулчихсан. Хил хяналтын алба энэ үйлдлээ тайлбарлаагүй тул хэд хоногийн дараа дахиад гадаад явахдаа олж харсан. Монголын Засгийн газрын нэ асуудлыг хариуцсан төв байгууллагаа албан ёсоор хариугаа өгөөгүй байна.

Энэ нь албадан гаргах үйлдлийг дур зоргоор шийдэж, журмаа зөрчин хүний эрхийн төлөө

тэмцэгчдийг дарамталдаг МУ-ын төрийн практикийн хамгийн шинэ сүүлийн тохиолдол юм.

Зөвлөмж: 1) Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах, үйл ажиллагааг дэмжих эрх зүйн орчин бүрдүүлэх; 2) Хөдөөгийн алслагдсан сумдад амьдардаг иргэдэд шүүхийн, шүүхийн бус болон эрх зүйн үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэх; 3) Хүний эрхийг хамгаалагчдын асуудал эрхэлсэн Тусгай илтгэгчийг урьж МУ-д ХЭХ-дын байдалд дүгнэлт зөвлөмж гаргуулах.

Тайланг бэлтгэсэн:

Д. Сүхгэрэл, Оюу Толгойн Хяналт ТББ

Г. Уранцоож, Хүний эрх, хөгжил төв

Н. Баярсайхан, Хил хязгааргүй алхам

Ц. Туяацэцэг, Байгаль орчны төлөөх хуульдын холбоо